

ПРАВААБАРОНЦЫ ЗА СВАБОДНЫЯ ВЫБАРЫ

**ВЫБАРЫ Ё ПАЛАТУ ПРАДСТАЎНІКОЎ НАЦЫЯНАЛЬНАГА
СХОДУ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ ШОСТАГА СКЛІКАННЯ
11 верасня 2016 г.**

ГРАМАДСКАЯ КАМПАНІЯ «ПРАВААБАРОНЦЫ ЗА СВАБОДНЫЯ ВЫБАРЫ»

Аналітычная справаздача па выніках назірання

Змест

Высновы

Уводзіны

Умовы назірання

Прававая база

Выбарчыя камісіі

Вылучэнне і рэгістрацыя кандыдатаў

Перадвыбарчая агітацыя

Датэрміновае галасаванне

Галасаванне ў дзень выбараў і падлік галасоў

Скаргі і звароты

Рэкамендацыі

Спіс скарачэнняў

ВЫСНОВЫ

Выбары дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь шостага склікання пачаліся на фоне складанай геапалітычнай абстаноўкі ў свеце і Еўропе, найперш у сувязі з расійска-украінскім крызісам. Нягледзячы на тое, што выбарам спадарожнічалі неспрыяльныя тэндэнцыі ў

сацыяльным і эканамічным развіцці краіны, сёлетняя кампанія адбывалася на больш спрыяльным унутрыпалітычным фоне, чым папярэднія.

Трэба адзначыць, што ўлады Беларусі не адмовіліся ад рэпрэсіўных практык у дачыненні да сваіх палітычных апанентаў: па-ранейшаму прыцягваюцца да адміністрацыйнай адказнасці ўдзельнікі мірных сходаў, абмяжоўваюцца іншыя грамадзянскія і палітычныя правы, на працягу года з'явіліся новыя палітычныя зняволеныя. У цэлым улады Беларусі не зрабілі захадаў, скіраваных на сістэмныя і якасныя змены ў галіне правоў чалавека, найперш на заканадаўчым узроўні.

У выбарчай кампаніі 2016 г. можна вызначыць некаторыя станоўчыя тэндэнцыі ў параўнанні з папярэднімі: адсутнасць значных перашкодаў з боку ўлады пры зборы подпісаў за вылучэнне кандыдатаў у дэпутаты і правядзенні агітацыйных мерапрыемстваў, невялікі працэнт адмоваў у рэгістрацыі ініцыятыўных груп і адмоваў у рэгістрацыі саміх кандыдатаў.

Але пры падрыхтоўцы выбараў улады Беларусі фактычна не ўлічылі рэкамендацыі БДПЧ АБСЕ і кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары», выпрацаваныя па выніках назірання за папярэднімі кампаніямі, а тых нешматлікіх, але шырока анансаваных зменаў, унесеных у некаторыя Пастановы ЦВК, было відавочна не дастаткова, каб якасна змяніць характар выбарчай кампаніі ў бок яе большай дэмакратычнасці і транспарэнтнасці.

Выбары дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь шостага склікання ў цэлым не адпавядалі шэрагу ключавых міжнародных стандартаў правядзення дэмакратычных і свабодных выбараў. Найперш гэтыя высновы абумоўлены адсутнасцю роўнага доступу да дзяржаўных СМІ для ўсіх кандыдатаў, адсутнасцю бесстаронніх выбарчых камісій, фактамі выкарыстання адміністрацыйнага рэсурсу на карысць праўладных кандыдатаў, шматлікімі фактамі прымусу выбарцаў да ўдзелу ў датэрміновым галасаванні, закрытасцю шэрагу выбарчых працэдур для назіральнікаў.

Традыцыйна найбольшыя падставы для крытыкі даюць непразрыстыя для назіральнікаў працедуры падліку галасоў, што дае падставы для сур'ёзных сумневаў адносна адпаведнасці вынікаў такога падліку рэальнаму волевыяўленню выбарцаў.

Выбарчыя камісіі

– фарміраванне ТВК, АВК і УВК адбывалася на фоне шырока анансаваных ЦВК новых падыходаў, якія павінны былі прымяняцца адказнымі органамі: магчымасць прысутнасці назіральнікаў (у тым ліку міжнародных) на

пасяджэннях органаў па фарміраванні ВК, абмеркаванні дзелавых і палітычных якасцяў вылучаных у камісіі прэтэндэнтаў, персанальнае галасаванне ў выпадку конкурсу на месцы ў камісіях;

– пры фарміраванні ТВК і АВК адпаведныя органы часта прымянялі гэтыя падыходы, аднак пры фарміраванні УВК назіральнікі адзначалі, што на большасці пасяджэнняў склад камісій прымаўся спісамі, без прадстаўлення і абмеркавання кандыдатур;

– адсутнасць заканадаўча замацаваных крытэраў для прэтэндэнтаў у склад ВК па-ранейшаму робіць магчымым суб'ектыўны падыход да персанальнага складу гэтых камісій; Пастанова ЦВК № 18 на практыцы не паспрыяла большаму палітычнаму плюралізму: як і падчас папярэдніх выбараў, пры фарміраванні ТВК, АВК і УВК перавага аддавалася прадстаўнікам праўладных палітычных партый і грамадскіх аб'яднанняў;

– доля прадстаўнікоў палітычных партый у складзе ТВК, АВК і УВК па-ранейшаму застаецца нязначнай (24,2%, 13,6% і 5,2% адпаведна) у параўнанні з доляй прадстаўнікоў грамадскіх аб'яднанняў (51%, 54,3% і 44,1% адпаведна);

– асноўнымі арганізатарамі выбараў, як і раней, з'яўляюцца прадстаўнікі пяці найбуйнейшых праўладных грамадскіх аб'яднанняў – Белая Русь, БРСМ, Беларускі саюз жанчын, Беларускае грамадскае аб'яднанне ветэранаў, ФПБ; сумарнае іх прадстаўніцтва ў ТВК, АВК і УВК склала 40%, 42,3% і 50,7% адпаведна;

– пры фарміраванні камісій захаваўся дыскрымінацыйны падыход да прадстаўнікоў апазіцыйных партый: працэнт праходнасці іх прадстаўнікоў у склад камісій застаецца традыцыйна нізкім – 31,2% ад вылучаных у ТВК, 19,4% ад вылучаных у АВК і 10,3% ад вылучаных ва УВК; агульны працэнт іх прадстаўніцтва ў складзе ТВК, АВК і УВК нязначны (5,4%, 1,8% і 0,08%); падчас выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў у 2012 г. доля прадстаўнікоў апазіцыйных партый у АВК склала 3% ад агульнай колькасці сябраў камісій, на выбарах дэпутатаў парламента 2008 г. адпаведна 2,2%, ва УВК доля прадстаўнікоў апазіцыйных партый была яшчэ меншая: 0,01% на выбарах 2012 г. і 0,07% на выбарах 2008 г.;

– нязначная колькасць прадстаўнікоў палітычных партый у складзе камісій адлюстроўвае спецыфіку беларускай палітычнай мадэлі, пры якой асноўнымі палітычнымі суб'ектамі пры правядзенні выбарчых кампаній выступаюць прадстаўнікі праўрадавых грамадскіх аб'яднанняў і працоўных калектываў.

Вылучэнне і рэгістрацыя кандыдатаў

– этап вылучэння і рэгістрацыі кандыдатаў прайшоў без істотных адрозненняў ад мінулых парламенцкіх выбарчых кампаній, збор подпісаў адбываўся ў спакойнай абстаноўцы і без значных перашкодаў для ініцыятыўных груп з боку ўлады;

– адзначаліся асобныя факты выкарыстання адміністрацыйнага рэсурсу на карысць праўладных кандыдатаў, ціску на сябраў ініцыятыўных груп па вылучэнні апазіцыйных кандыдатаў;

– у шэрагу АВК (27%) праверка подпісаў па вылучэнні кандыдатаў была дастаткова празрыстай, назіральнікі мелі магчымасць адсочваць гэты працэс, у тым ліку працэдуру выпадковай выбаркі подпісаў для праверкі, што расцэньваецца як станоўчая практыка; негатыўным фактарам сёлетняй выбарчай кампаніі з’яўляецца тое, што ў большасці АВК (73%), як і раней, назіральнікам кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары» адмоўлена ў праве назіраць за працэдурай праверкі подпісаў;

– сёлетняя выбарчая кампанія адзначана большай колькасцю вылучэнняў у кандыдаты ў дэпутаты ў параўнанні з мінулымі кампаніямі (365 – у 2008 г., 464 – у 2012 г., 630 – у 2016 г.) і меншай колькасцю адмоваў у рэгістрацыі кандыдатаў (23% – у 2008 г., 24,7% – у 2012 г., 14,8% – у 2016 г.).

Перадвыбарчая агітацыя

– перадвыбарчая агітацыя не стала значнай сацыяльна-палітычнай з’явай для беларускага грамадства і прайшла малазаўважна для выбарцаў;

– рашэнні мясцовых органаў улады адносна месцаў, у якіх дазволены масавыя агітацыйныя мерапрыемствы і размяшчэнне агітацыйных матэрыялаў, у большасці рэгіёнаў былі лепшымі ў параўнанні з адпаведнымі рашэннямі падчас выбараў 2012 і 2015 гг.; у некаторых рэгіёнах захоўвалася негатыўная практыка мінулых кампаній;

– не былі забяспечаныя роўныя правы кандыдатаў; лепшыя ўмовы для агітацыі створаныя для кандыдатаў ад улады: на іх карысць актыўна выкарыстоўваўся адміністрацыйны рэсурс, былі задзейнічаныя электронныя і друкаваныя СМІ; адзначаныя факты сустрэч праўладных кандыдатаў з выбарцамі ў працоўны час, маніпуляцыі з інфармацыяй аб графіку сустрэч на сайтах мясцовых адміністрацый і інш.;

– адзначаныя выпадкі цензуры выступаў і праграм кандыдатаў, перашкодаў у публікацыі агітацыйных матэрыялаў (патрабаванні ўзгадніць, скарэктаваць

змест і інш.), хаця дзеючае выбарчае заканадаўства не прадугледжвае патрабавання ўзгаднення тэкстаў выбарчых друкаваных матэрыялаў друкарнямі і не накладае такіх абавязкаў на саміх кандыдатаў; адзначаны факты дыскрэдытацыі апазіцыйных і незалежных кандыдатаў.

Датэрміновае галасаванне

– у датэрміновым галасаванні ўзялі ўдзел 31,29 % выбарцаў – гэта болей, чым на папярэдніх парламенцкіх выбарах 2012 г. (25,9%); фактычна датэрміновае галасаванне ператварылася ў норму, што не адпавядае патрабаванням ВК;

– падчас назірання за датэрміновым галасаваннем зафіксаваны шматлікія факты прымусу грамадзян да ўдзелу ў ім з боку адміністрацыі прадпрыемстваў і ВНУ (да 18% выбарчых участкаў з тых, дзе вялося назіранне); гэта паўтарыла негатыўную практыку папярэдніх выбарчых кампаній;

– дадзеныя камісій і дадзеныя назіральнікаў па галасаванні выбарцаў адрозніваліся ў бок павелічэння, гэта фіксавалася ва ўсе дні датэрміновага галасавання; агульная розніца паміж дадзенымі па колькасці выбарцаў, якія ўзялі ўдзел у датэрміновым галасаванні, складала 14% з УВК, на якіх вялося назіранне; на парламенцкіх выбарах 2012 г. такая розніца складала 10,4%;

– практыка правядзення датэрміновага галасавання застаецца адной з сістэмных праблем выбарчага працэсу і стварае шырокія магчымасці для выкарыстання адміністрацыйнага рэсурсу і іншых маніпуляцый; у сувязі з гэтым рэкамендацыі БДПЧ АБСЕ ў частцы зменаў працэдур датэрміновага галасавання застаюцца актуальнымі.

Галасаванне па месцы знаходжання выбарцаў

Існуючыя працэдурны галасавання па месцы знаходжання выбарцаў даюць магчымасці для маніпуляцый. Назіральнікі не могуць праверыць, ці сапраўды паступалі заяўкі выбарцаў аб арганізацыі галасавання па месцы знаходжання, на практыцы дазваляе арганізаваць такое галасаванне і без заявак (86,4%).

На некаторых участках зафіксавана анамальна высокая колькасць прагаласаваўшых па месцу знаходжання.

Галасаванне на выбарчых участках і падлік галасоў

У ВК адсутнічае апісанне працэдурны падліку выбарчых бюлетэняў. Рэкамендацыі БДПЧ АБСЕ і прапановы кампаніі «Праваабаронцы за

свабодных выбары» аб урэгуляванні гэтай працэдуры праз пастанову ЦВК пры падрыхтоўцы выбараў не былі ўлічаны.

Як і падчас папярэдніх выбарчых кампаній, УВК ажыццяўлялі сумесны і адначасовы падлік бюлетэняў, не агалошваючы і не дэманструючы ўсім прысутным кожны выбарчы бюлетэнь. Такая працэдура падліку бюлетэняў не з'яўляецца празрыстай і не дазваляе суаднесці вынікі назірання за падлікам галасоў з дадзенымі, адлюстраванымі ў пратаколе аб выніках галасавання. 95,31% назіральнікаў кампаніі адзначылі, што працэдура падліку галасоў насіла непразрысты характар. Падчас назірання за парламенцкімі выбарамі 2012 г. гэтая лічба склала 92,3%.

Падчас назірання за працэдурай падліку галасоў назіральнікамі кампаніі адзначаліся і іншыя парушэнні працэдур падліку: у 32% назіраных УВК не агалошваліся вынікі асобнага падліку галасоў, у 42% назіраных УВК падлік бюлетэняў не ажыццяўляўся асобна за кожнага кандыдата, у 61% УВК назіральнікі знаходзіліся ў нязручным для ажыццяўлення назірання за падлікам галасоў месцы.

УВОДЗІНЫ

Кампанія «Праваабаронцы за свабодных выбары» – незалежная і палітычна незаангажаваная сумесная ініцыятыва Праваабарончага цэнтра «Вясна» і Рэспубліканскага праваабарончага грамадскага аб'яднання «Беларускі Хельсінскі камітэт».

Мэта кампаніі «Праваабаронцы за свабодных выбары» – назіранне за выбарамі ўсіх узроўняў у Рэспубліцы Беларусь, ацэнка выбарчага працэсу з пункту гледжання беларускага выбарчага заканадаўства і міжнародных стандартаў свабодных і дэмакратычных выбараў, інфармаванне беларускай грамадскасці і міжнароднай супольнасці пра вынікі назірання.

З першага дня выбараў у межах кампаніі дзейнічала 55 доўгатэрміновых назіральнікаў, прадстаўніцтва якіх у АВК дазваляе ахапіць працэс волевыяўлення больш за 70% выбарцаў краіны. Вынікі апрацоўкі штотыднёвых справаздач назіральнікаў распаўсюджваліся ў форме тыднёвых справаздач кампаніі і папярэдніх справаздач кампаніі па асобных этапах выбараў.

Падчас датэрміновага галасавання назіранне ажыццяўлялася на 182 УВК, а ў дзень выбараў на 350 УВК па ўсёй тэрыторыі краіны. Справаздачы апрацоўваліся штодзённа, гэта дазволіла выявіць агульныя тэндэнцыі ў арганізацыі выбарчага працэсу і ацаніць узровень парушэнняў ВК.

УМОВЫ НАЗІРАННЯ

Міжнароднае назіранне ў Беларусі традыцыйна было прадстаўлена Назіральнай місіяй Міжпарламенцкай Асамблеі СНД, Міжнароднай місіяй БДПЧ АБСЕ, місіяй Парламенцкай асамблеі Савета Еўропы, прадстаўнікамі

дыпламатычнага корпусу ў Рэспубліцы Беларусь. Таксама нешматлікія місіі міжнароднага назірання былі накіраваны Парламенцкай асамблеяй АБСЕ, Шанхайскай Арганізацыяй Садружнасці.

Акрамя кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары» нацыянальнае назіранне ажыццяўляла таксама кампанія «Права выбару», якая аб'яднала восем палітычных суб'ектаў і можа лічыцца назіраннем з боку апазіцыйных палітычных партый і рухаў.

Асобныя праўладныя грамадскія аб'яднанні і палітычныя партыі (Белая Русь, БРСМ, Беларускае саюз жанчын, Федэрацыя прафсаюзаў Беларусі і інш.) традыцыйна вылучаюць вялікую колькасць назіральнікаў. Аднак іх дзейнасць, у першую чаргу, скіравана на кантроль за іншымі назіральнікамі, падтрымку дзейнасці камісій, падрыхтоўку скаргаў на назіральнікаў дзеля абгрунтавання іх выдалення з выбарчых участкаў. Трэба адзначыць, што вынікі назірання праўладных грамадскіх аб'яднанняў і палітычных партый раней не агучваліся і не прадстаўляліся грамадству.

Агулам у выбарчых камісіях усіх узроўняў было акрэдытавана 37 834 нацыянальныя назіральнікі.

У працэсе назірання за выбарамі удзельнікі кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары» сутыкаліся з ціскам з боку органаў улады, адмовамі ў прадстаўленні інфармацыі з выбарчых камісій, выдаленнем з выбарчых участкаў. Асобна трэба адзначыць неабгрунтаваную забарону на фота- і відэаздымкі на выбарчых участках, супрацьдзеянне назіральнікам падчас падліку яўкі, а таксама назіранню за падлікам галасоў на выбарчых участках.

Кампанія «Праваабаронцы за свабодныя выбары» заяўляе аб 5 фактах незаконнага пазбаўлення акрэдытацыі сваіх назіральнікаў.

ПРАВОВАЯ БАЗА

Прававую базу выбарчай сістэмы краіны складаюць Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь, Выбарчы кодэкс Рэспублікі Беларусь і іншыя заканадаўчыя акты, а таксама Пастановы Цэнтральнай камісіі Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзенні рэспубліканскіх рэферэндумаў.

Выбарам у Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь шостага склікання папярэднічала ўнясенне зменаў у ВК. Апошнія з іх, унесенае Законам Рэспублікі Беларусь № 268-3 ад 4 чэрвеня 2015 г., канкрэтызуе і пашырае сферу забароны замежнага фінансавання выбарчага працэсу. Раней Законам Рэспублікі Беларусь ад 25 лістапада 2013 г. № 72-3 унесены змены ў ВК, якія закранулі парадак дзяржаўнага фінансавання агітацыі, увялі акрэдытацыю назіральнікаў, прадугледзелі стварэнне абласных, Мінскай гарадской, тэрытарыяльных выбарчых камісій, якія, у тым ліку, кіруюць дзейнасцю акруговых і ўчастковых выбарчых камісій, разглядаюць скаргі на іх рашэнні, вызначаюць вынікі выбараў дэпутатаў на

тэрыторыі вобласці і г. Мінска. Прадугледжана таксама накіраванне палітычнымі партыямі, якія вылучылі сваіх кандыдатаў у парламент, сябраў гэтых камісій з дарадчым голасам.

Пад пагрозай прыцягнення да адміністрацыйнай адказнасці забаронена агітацыя за байкот выбараў. Замацаваны падставы, па якіх можа быць адмоўлена ў рэгістрацыі кандыдата ў дэпутаты. У адрозненне ад папярэдніх, выбары 2016 г. пройдуць у адзін тур. Перамога той кандыдат, які набраў большасць галасоў грамадзян, што ўзялі ўдзел у галасаванні. Названыя змены, на жаль, не ўлічылі Рэкамендацыі АБСЕ, зробленыя па выніках назірання за парламенцкімі выбарамі 2012 г. Больш за тое, некаторыя новыя нормы ВК па шэрагу пазіцый нават пагоршылі сітуацыю ў параўнанні з раней існаваўшымі нормамаі.

4 студзеня 2014 г. Рэспубліка Беларусь далучылася да Канвенцыі аб стандартах дэмакратычных выбараў, выбарчых правоў і свабод дзяржаў-удзельніц СНД, падпісанай 7 кастрычніка 2002 г. у г. Кішынёў. Новыя нормы аб забароне агітацыі за байкот выбараў відавочна супярэчаць згаданай Канвенцыі СНД, якая прадугледзела, што байкот ці заклікі да байкоту выбараў з'яўляюцца формамі вольнага ажыццяўлення грамадзянамі іх выбарчых правоў і свабод, а перашкода ажыццяўленню гэтых правоў павінна пераследвацца па законе.

Як і падчас папярэдніх парламенцкіх і прэзідэнцкіх выбараў, Цэнтральная камісія захавала практыку выбарчай публікацыі сваіх пастаноў, што не адпавядае прынцыпу галоснасці выбараў. (На дзень выбараў былі апублікаваныя 24 з 55 пастаноў ЦВК).

Гэтымі пастановамі ЦВК увяла шэраг новых нормаў, якія, паводле меркавання сябраў ЦВК, улічваюць прапановы па ўдасканаленні выбарчых працэсаў, распрацаваныя БДПЧ АБСЕ па выніках прэзідэнцкіх выбараў 2015 г. Для вывучэння рэкамендацый БДПЧ АБСЕ і разгляду магчымасцяў іх імплементацыі ў выбарчы працэс 12 лютага 2016 г. па распараджэнні А. Лукашэнкі была створана міжведамасная экспертная група. ЦВК улічыла 2 з 30 прапаноў гэтай групы.

Пастановай ад 8 чэрвеня 2016 г. №18 «Аб тлумачэнні прымянення палажэнняў Выбарчага кодэкса Рэспублікі Беларусь, якія прадугледжваюць парадак утварэння выбарчых камісій пры правядзенні выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь шостага склікання» ЦВК устанавіла, што на пасяджэннях мясцовых выканкамаў па стварэнні выбарчых камісій усіх узроўняў павінны праводзіцца абмеркаванні дзелавых і палітычных якасцяў кандыдатаў, вылучаных у склад выбарчых камісій. Пры гэтым у выпадку конкурсу павінна праводзіцца персанальнае абмеркаванне і галасаванне па прапанаваных кандыдатурах. Акрамя таго замацавана, што на пасяджэннях выканкамаў маюць права прысутнічаць прадстаўнікі палітычных партый і грамадскіх аб'яднанняў, чые назіральнікі акрэдытаваныя ў ЦВК.

Зацверджанымі палажэннямі канкрэтызаваныя правы нацыянальных і міжнародных назіральнікаў. У перыяд датэрміновага галасавання і ў дзень выбараў назіральнікі маюць права атрымліваць ад УВК інфармацыю пра колькасць грамадзян у спісах выбарцаў і пра тое, колькі грамадзян прагаласавалі. Акрамя таго, назіральнікі, акрэдытаваныя ў адпаведнай АВК, атрымалі права прысутнічаць пры перадачы пратаколаў з УВК. На сайтах мясцовых выканкамаў павінны быць судовыя рашэнні па выбарчых спрэчках, што, на думку старшыні ЦВК, адпавядае рэкамендацыям БДПЧ АБСЕ і павялічвае празрыстасць працэсу.

Варта адзначыць, што самы адчувальны момант выбарчай кампаніі, які заўжды выклікаў асаблівую крытыку назіральнікаў, а менавіта парадак падліку галасоў, як і раней, застаўся не патлумачаным ні ў метадычных дапаможніках, ні ў пастановах ЦВК. Нязменнасць парадку падліку галасоў з кампаніі ў кампанію паказвае незацікаўленасць ЦВК у арганізацыі празрыстага падліку галасоў.

ВЫБАРЧЫЯ КАМІСІІ

Змены ў ВК 2013 г. увялі дадатковы ўзровень выбарчых камісій пры правядзенні парламенцкіх выбараў – гэта тэрытарыяльныя выбарчыя камісіі (ТВК – абласныя і Мінская гарадская тэрытарыяльныя выбарчыя камісіі). ТВК і АВК з’яўляюцца важным механізмам выбарчага працэсу, які істотна ўплывае на правядзенне свабодных і дэмакратычных выбараў.

Фарміраванне ТВК і АВК адбывалася на фоне шырока анансаваных ЦВК новых падыходаў, якія павінны прымяняцца адказнымі органамі: магчымасць прысутнасці назіральнікаў (у тым ліку міжнародных) на пасяджэннях органаў падчас фарміравання выбарчых камісій, абмеркаванне дзелавых і палітычных якасцяў вылучаных у камісіі прэтэндэнтаў. У выпадках, калі колькасць вылучаных у камісіі перавышае прадугледжаную колькасць сябраў камісій, павінна заслухоўвацца інфармацыя па кожнай кандыдатуры і праводзіцца персанальнае галасаванне. Гэтыя падыходы былі замацаваныя ў Пастанове ЦВК № 18 ад 8 чэрвеня 2016 г. Таксама Пастанова замацавала магчымасць назіральнікаў прысутнічаць на пасяджэннях органаў, адказных за фарміраванне камісій.

Згодна з дзеючым выбарчым заканадаўствам палітычныя партыі, грамадскія аб’яднанні, працоўныя калектывы і грамадзяне маюць права вылучыць сваіх прадстаўнікоў у склад выбарчых камісій (па адным прадстаўніку).

Як правіла, не менш за адну траціну складу ВК складаюць прадстаўнікі палітычных партый і іншых грамадскіх аб’яднанняў. У склад камісій не могуць уваходзіць суддзі, пракуроры, кіраўнікі мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў. Дзяржаўныя служачыя не могуць складаць больш за адну траціну складу камісіі.

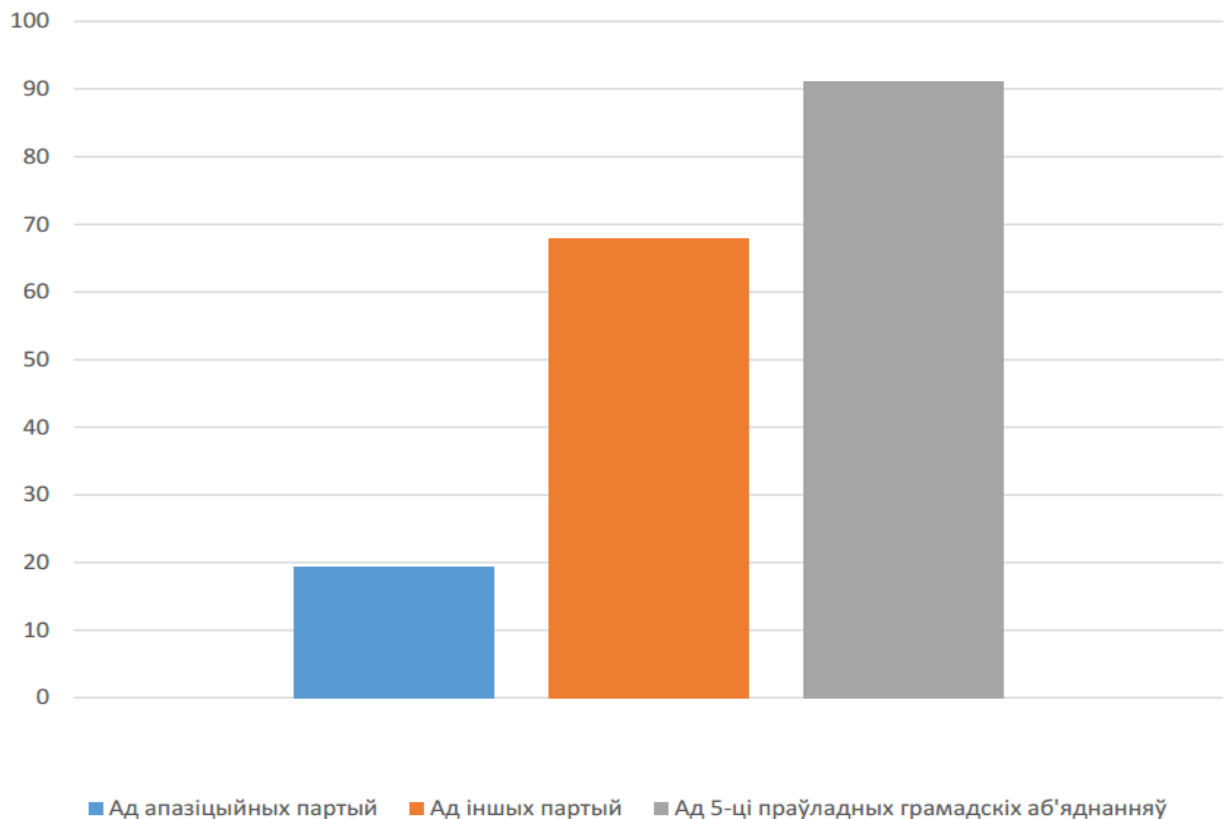
У цэлым назіральнікі паведамляюць, што галасаванне ў большасці выпадкаў насіла фармальны характар, хоць і суправаджалася абмеркаваннем

вылучаных прэтэндэнтаў. У падтрымку прадстаўнікоў праўладных палітычных партый і грамадскіх аб'яднанняў галасавалі практычна адзінагалосна, а за прадстаўнікоў апазіцыйных партый выказваліся амаль адзінагалосна супраць.

У склад сямі ТВК было вылучана 144 чалавекі, а ў склад 110 АВК – 2014 чалавек.

Прадстаўніцтва розных суб'ектаў у АВК ад агульнай колькасці кандыдатур, прапанаваных суб'ектамі

Доля прадстаўнікоў палітычных партый у складзе ТВК і АВК па-ранейшаму застаецца нязначнай (24,2% і 13,6% адпаведна) у параўнанні з доляй прадстаўнікоў грамадскіх аб'яднанняў (51% і 54,3% адпаведна);

Асноўнымі арганізатарамі выбараў, як і раней, з'яўляюцца прадстаўнікі пяці найбуйнейшых праўладных грамадскіх аб'яднанняў – Белая Русь, БРСМ, Беларускі саюз жанчын, Беларускае грамадскае аб'яднанне ветэранаў, ФПБ. Сумарнае іх прадстаўніцтва ў ТВК і АВК склала 40% і 42,3% адпаведна;

Традыцыйна нізкім застаецца працэнт праходнасці ў склад камісій прадстаўнікоў апазіцыйных партый – 31,2 % ад вылучаных у ТВК і 19,4% ад вылучаных у АВК. Агульны працэнт іх прадстаўнікоў у складзе ТВК і АВК нязначны (5,4% і 1,8%). Падчас парламенцкіх выбараў 2012 г. доля прадстаўнікоў апазіцыйных партый у складзе АВК складала 3%, на выбарах 2008 г. – 2,2%.

УВК

Фарміраванне УВК таксама павінна было адбывацца ў адпаведнасці з новымі правіламі прадугледжанымі Пастановай ЦВК № 18, аднак назіральнікі паведамлялі, што на большасці пасяджэнняў склад УВК прымаўся спісам,

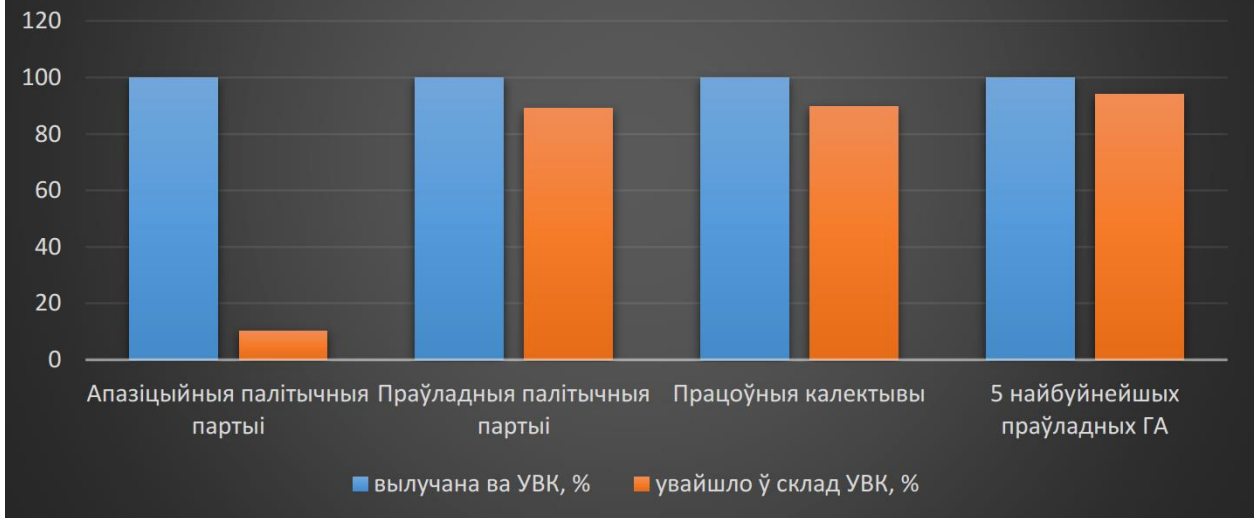
без абмеркавання вылучаных прэтэндэнтаў. Прыкладна чвэрць пасяджэнняў адбывалася з абмеркаваннем іх дзелавых і палітычных якасцяў.

Усяго ў склад 5 971 УВК вылучана 65856 чалавек. У склад камісій увайшло 89,8% ад агульнай колькасці прэтэндэнтаў (73 293).

СУАДНОСІНЫ ВЫЛУЧАНЫХ І УКЛЮЧАНЫХ У СКЛАД УВК ПРАДСТАЎНІКОЎ РОЗНЫХ СУБ'ЕКТАЎ

Традыцыйна прадстаўнікі апазіцыйных партый прадстаўлены ў камісіях мала: з 514 прадстаўнікоў, вылучаных у склад UVK пяццю апазіцыйнымі партыямі, увайшлі 53 чалавекі (10,3%) ад вылучаных. Прадстаўнікі апазіцыі ў складзе UVK склалі 0,08%. У той час як прадстаўнікі пяці найбуйнейшых праўладных грамадскіх аб'яднанняў (БРСМ, Белая Русь, Саюз жанчын, Саюз ветэранаў, ФБП) маюць у складзе UVK 25546 сваіх сябраў, што складае 38,7% ад агульнай колькасці сябраў UVK.

Такім чынам, шырока анансаваныя новыя падыходы, замацаваныя ў пастанове ЦВК №18, на практыцы не спрыялі большаму палітычнаму плюралізму ў выбарчых камісіях.

ВЫЛУЧЭННЕ І РЕГІСТРАЦЫЯ КАНДЫДАТАЎ

Для рэгістрацыі кандыдата ў АВК прадстаўляюцца дакументы, вызначаныя ў арт. 66 ВК. Сярод іх заява аб згодзе балатавацца, біяграфічныя дадзеныя, копіі дакументаў, якія пацвярджаюць звесткі пра адукацыю і месца працы, дэкларацыя аб даходах і маёмасці асобы, звесткі аб судзімасці (калі яна ёсць). Пры вылучэнні шляхам збору подпісаў выбарцаў для рэгістрацыі прадстаўляюцца таксама падпісныя лісты.

АВК адмаўляе ў рэгістрацыі кандыдата ў выпадку: неадпаведнасці асобы тым патрабаванням, якія прад'яўляе ВК да кандыдата; наяўнасці судзімасці; невыканання прадугледжаных ВК патрабаванняў да вылучэння кандыдата; непрадстаўлення аднаго або некалькіх дакументаў, неабходных для рэгістрацыі кандыдата; недастатковай для рэгістрацыі кандыдата колькасці сапраўдных подпісаў выбарцаў, сабраных у падтрымку вылучэння кандыдатам; выкарыстання ў інтэрэсах атрымання грашовых сродкаў ці

іншай матэрыяльнай дапамогі замежных дзяржаў, арганізацый або замежных грамадзян, міжнародных арганізацый; наяўнасці ў падпісных лістах па вылучэнні кандыдата ў дэпутаты больш за 15 працэнтаў несапраўдных подпісаў ад агульнай колькасці правяраных подпісаў выбарцаў; у іншых выпадках неадпаведнасці парадку вылучэння патрабаванняў ВК РБ.

АВК мае права адмовіць у рэгістрацыі кандыдата ў выпадку: прадстаўлення ў дэкларацыі аб даходах і маёмасці неадпаведных звестак, якія маюць істотны характар; выкарыстання пераваг службовага становішча ў інтарэсах абрання; удзелу адміністрацыі арганізацыі ў зборы подпісаў выбарцаў, прымусу ў працэсе збору подпісаў і ўзнагароджання выбарцаў за ўнясенне подпісу; паўторнага парушэння патэнцыйным кандыдатам ці яго ініцыятыўнай групай патрабаванняў выбарчага заканадаўства, калі раней ім было вынесена папярэджанне.

Рашэнне АВК аб адмове ў рэгістрацыі абскарджваецца ў вышэйшую ВК, а яе рашэнне – у абласны (Мінскі гарадскі) суд. (Раней рашэнне АВК абскарджвалася ў Цэнтральную камісію, а яе рашэнне – у Вярхоўны Суд).

ЗБОР ПОДПІСАЎ

Месцы для збору подпісаў. Колькасць месцаў, у якіх забаронены збор подпісаў, у многіх гарадах скарацілася ў параўнанні з папярэднімі выбарамі. У сёлетняй кампаніі было шмат месцаў для збору подпісаў на тэрыторыі ўстаноў адукацыі, медычных устаноў, устаноў культуры і спорту, сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва і іншае. Тым не менш, у многіх гарадах умовы засталіся ранейшымі, шмат дзе забаронена збіраць подпісы выбарцаў на цэнтральных плошчах (Мінск, Бабруйск, Салігорск, Слуцк, Маладзечна).

Выкарыстанне адміністрацыйнага рэсурсу. Падчас збору подпісаў адзначаныя выпадкі выкарыстання адміністрацыйнага рэсурсу. У Светлагорску кіраўнікі прадпрыемстваў раілі сваім падначаленым ставіць подпісы ў падтрымку дзеючага дэпутата Палаты прадстаўнікоў па Светлагорскай ВА № 46, старшыні раённай арганізацыі ГА «Беларускі Саюз жанчын» Галіны Філіповіч і ігнараваць іншых прэтэндэнтаў. Подпісы за Філіповіч збіралі на ААТ «Светлагорскі цэлюлозна-картонны камбінат», ААТ «Светлагорскхімвалакно», ААТ «Светлагорскі завод ЖБВК».

У Слуцку на прадпрыемстве КУП «Слуцкае ЖКГ» зафіксаваныя выпадкі прымусовага збору подпісаў за вылучэнне рэдактара газеты «Слуцкі край» Валянціны Ражанец. У Маладзечна ініцыятыўная група па вылучэнні прэтэндэнта на кандыдата ў дэпутаты, намесніка старшыні райвыканкама па пытаннях сацыяльнай сферы і ідэалагічнай работы Людмілы Канановіч таксама задзейнічала адміністрацыйны рэсурс: на прадпрыемствах бюджэтнай сферы подпісы збіраліся ў працоўны час. У Оршы педагогаў адклікалі з чарговага адпачынку і накіроўвалі збіраць подпісы ў падтрымку дзеючага дэпутата Палаты прадстаўнікоў па Аршанскай гарадской ВА № 26

Людмілы Дабрынінай. Такая ж сітуацыя ў г. Гродна: настаўнікі збіралі подпісы ў падтрымку дырэктара СШ №13 Ліліі Кірак, якая вылучалася прэтэндэнтам у кандыдаты па Гродзенскай-Цэнтральнай ВА № 51.

Перашкоды падчас збору подпісаў. Значных перашкодаў пры зборы подпісаў з боку ўлады не адзначана. Выключэнне складаюць выпадкі ў інтэрнатах. У Гомелі камендант інтэрната КРУП «Цэнтральны» не дапускала ініцыятыўную групу Юрыя Глушкова (Гомельская-Цэнтральная ВА №33). Пасля ўмяшальніцтва адказных асоб пытанне было вырашана. У Мінску ў сувязі са скаргамі на празмерную актыўнасць асобных ініцыятыўных груп, якія збіраюць подпісы непасрэдна на паверхах інтэрнатаў, старшыня Мінскай гарадской ВК Сяргей Хільман на пасяджэнні выбаркама заявіў, што сябры ініцыятыўных груп павінны прытрымлівацца правіл наведвання інтэрнатаў. Была дадзена ўстаноўка, паводле якой дазволена збіраць подпісы толькі ў холах першых паверхаў інтэрнатаў, а таксама каля будынкаў.

НАЗІРАННЕ ЗА ПРАЦЭДУРАЙ ПРАВЕРКІ ПОДПІСАЎ ВЫБАРЦАЎ

Большасць назіральнікаў не мела магчымасці прысутнічаць пры праверцы подпісаў АВК. Аб такой магчымасці паведамлілі толькі 27% назіральнікаў кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары». Пры гэтым у Мінску ў 67% АВК назіральнікам далі магчымасць прысутнічаць пры праверцы, у Магілёўскай вобласці – у 57% выпадкаў (у чатырох АВК з сямі), у Віцебскай – у 11% (у адной АВК з дзевяці). У Мінскай, Гродзенскай і Брэсцкай абласцях назіральнікам практычна нідзе не дазволілі прысутнічаць пры праверцы подпісаў.

Прысутнічалі на пасяджэннях АВК і маглі азнаёміцца з падпіснымі лістамі назіральнікі, зарэгістраваныя ў Бабруйскай-Ленінскай ВА № 78 і Бабруйскай сельскай ВА № 80. У Полацкай АВК №27 назіральнік прысутнічаў на пасяджэнні, але не змог пабачыць падпісных лістоў. Назіральніку ў Рэчыцкай ВА №44 фактычна не далі магчымасці сачыць за праверкай подпісаў: кожны сябар забраў з сабою на працоўнае месца пэўную колькасць падпісных лістоў. У Гомельскай-Цэнтральнай ВА №33 назіральніка запрасілі толькі на выніковую працэдуру. Да гэтага сябры камісіі ўжо прагледзелі подпісы, а ў яго прысутнасці ўдакладнялі звесткі па тэлефоне.

Галосная і публічная праверка звестак аб кандыдатах у прысутнасці назіральнікаў

■ так ■ не

ВЫНІКІ РЭГІСТРАЦЫІ КАНДЫДАТАЎ

Паводле дадзеных ЦВК, усяго ў Рэспубліцы Беларусь рознымі шляхамі было вылучана 630 кандыдатаў. З іх 93 адмоўлена ў рэгістрацыі, што складае 14,8% ад агульнай колькасці вылучаных (істотна ніжэй у параўнанні з 24,7% адмоваў на парламенцкіх выбарах 2012 г.). Яшчэ 16 чалавек (2,5%) самастойна знялі свае кандыдатуры. Ніводнай безальтэрнатыўнай акругі на сёлетніх выбарах няма (у 2012 г. такіх акруг было чатыры).

Прадстаўнікі палітычных партый вылучылі 387 кандыдатаў, што складае 50,6% ад агульнай колькасці вылучаных. Вынікі рэгістрацыі партыйных кандыдатаў наступныя:

Назва палітычнай партыі	Колькасць вылучаных кандыдатаў	Колькасць зарэгістраваных кандыдатаў	Колькім асобам адмоўлена ў рэгістрацыі (%)
Беларуская партыя «Зялёныя»	5	5	0 (0%)
Беларуская партыя левых «Справядлівы свет»	46	38	8 (17%)

Беларуская патрыятычная партыя	18	16	2 (11%)
Беларуская сацыял-дэмакратычная партыя (Грамада)	29	27	2 (7%)
Камуністычная партыя Беларусі	52	44	8 (15%)
Ліберальна-дэмакратычная Партыя (ЛДП)	90	77	13 (14%)
Аб'яднаная грамадзянская партыя (АГП)	67	57	10 (15%)
Партыя БНФ	60	49	11 (18%)
Рэспубліканская партыя працы і справядлівасці (РППС)	20	18	2 (10%)

99% з тых, каму было адмоўлена ў рэгістрацыі кандыдатам, вылучаліся адным суб'ектам. Большасць незарэгістраваных прэтэндэнтаў вылучаліся ад палітычных партый (51%).

Найбольш адмовай адзначана сярод тых, хто вылучаўся грамадзянамі шляхам збору подпісаў (37%). Сярод прэтэндэнтаў, якія вылучаліся толькі ад палітычных партый, яна складае 16% (з 354 зарэгістравана 298). З іх 45% атрымаўшых адмову – гэта сябры апазіцыйных партый (АГП, Грамада, БНФ, «Справядлівы свет»). Усе кандыдаты, якія вылучаліся ад палітычных партый і адначасова ад іншых суб'ектаў (грамадзян, або грамадзян і працоўных калектываў) былі зарэгістраваны (33 чалавекі). Таксама зарэгістравана 99% (89 з 90) кандыдатаў, якія вылучаліся грамадзянамі шляхам збору подпісаў і працоўнымі калектывамі адначасова. Варта адзначыць, што часцей за ўсё такім спосабам вылучаюцца кандыдаты, якіх падтрымлівае ўлада.

Кандыдатамі вылучаліся 28 дзеючых дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў, а таксама 43 дэпутаты мясцовых Саветаў дэпутатаў. Усе яны былі зарэгістраваны. Доля жанчын сярод зарэгістраваных кандыдатаў складае 25%.

Вынікі рэгістрацыі кандыдатаў

- зарэгістравана (521) ■ адмоўлена (93)
- адклікана заяў (16)

Параўнанне вынікаў рэгістрацыі кандыдатаў сёлетняй выбарчай кампаніі з вынікамі ранейшых выбараў.

Год выбараў	Вылучана кандыдатаў	Адклікана заяў	Адмоўлена	Зарэгістравана	% адмоваў
2008	365	5	84	276	23%
2012	494	9	122	363	24,7%
2016	630	16	93	521	14,8%

ПЕРАДВЫБАРЧАЯ АГІТАЦЫЯ

Сёлетняя выбарчая кампанія праходзіла па правілах ВК у рэдакцыі ад 25.11.2013, якімі устаноўлена, што ўсе выдаткі на выраб друкаванай агітацыйнай прадукцыі аплочваюцца выключна са сродкаў выбарчых фондаў, створаных кандыдатамі ў дэпутаты. Са сродкаў дзяржаўнага бюджэту ЦВК вырабляе і распаўсюджвае толькі агульныя інфармацыйныя матэрыялы пра ўсіх кандыдатаў у дэпутаты.

Максімальны памер выдаткаў са сродкаў выбарчага фонду кандыдата не можа перавышаць 1000 базавых велічынь. Фонд можа складацца з унёскаў самога кандыдата, а таксама ўнёскаў фізічных (да 5 БВ ад кожнай) і юрыдычных асоб (да 10 БВ).

Для назіральнікаў і журналістаў не прадугледжана магчымасці праверкі крыніц ахвяраванняў і выдаткавання сродкаў. Законнасць фарміравання і выдаткавання выбарчага фонду ацэньваюць толькі фінансавыя органы і ЦВК. Забараняецца агітацыя, пры правядзенні якой адбываецца прапаганда вайны, гучаць заклікі да гвалтоўнай змены канстытуцыйнага ладу і іншае. Таксама забаронена агітацыя, якая ўключае заклікі да зрыву, або адмены, або пераносу тэрміну выбараў, прызначаных у адпаведнасці з заканадаўчымі актамі Рэспублікі Беларусь.

Мясцовыя выканкамы вызначаюць памяшканні для правядзення сустрэч кандыдатаў у дэпутаты з выбарцамі, а таксама для перадвыбарчых сходаў, якія арганізуюцца выбарцамі, а таксама месцы для размяшчэння друкаваных агітацыйных матэрыялаў.

Памяшканні для правядзення сустрэч з выбарцамі, перадвыбарчых сходаў прадастаўляюцца бясплатна ў парадку чарговасці паступлення заяў. Кандыдаты ў дэпутаты маюць права за кошт сродкаў выбарчага фонду арандаваць будынкі і памяшканні для правядзення сустрэч з выбарцамі, якія прадастаўляюцца кандыдатам на роўных умовах.

Кандыдаты ў дэпутаты з часу іх рэгістрацыі на роўных правах карыстаюцца дзяржаўнымі СМІ, якія, у сваю чаргу, абавязаныя забяспечваць роўныя магчымасці для перадвыбарчых выступаў кандыдатаў, апублікавання праграм кандыдатаў і агітацыі.

У адпаведнасці з Пастановай ЦВК ад 28 чэрвеня 2016 г. №32 кандыдат у дэпутаты мае права апублікаваць сваю перадвыбарчую праграму ў адной з рэспубліканскіх газет («Звязда», «Народная газета», «Рэспубліка»), ці ў адпаведнай абласной газеце, ці ў дзяржаўных раённых (гарадскіх) газетах. Аб'ём перадвыбарчай праграмы не можа перавышаць дзвюх машынапісных старонак (не больш за 4000 знакаў з прабеламі пры камп'ютарным набору).

Кандыдат у дэпутаты мае права таксама на адзін выступ па тэлебачанні і адзін выступ па радыё працягласцю не больш за пяць хвілін кожны. Пры жаданні не менш чым двух кандыдатаў у дэпутаты праводзяцца тэледабаты, у якіх кожны кандыдат мае права на 5 хвілін эфірнага часу. Выступы па тэлебачанні і тэледабаты ідуць у запісах.

Кандыдаты ў дэпутаты маюць права выкарыстоўваць сродкі свайго выбарчага фонду для агітацыі ў СМІ на падставе дамовы з рэдакцыяй ці з уладальнікам інтэрнэт-рэсурсу.

УМОВЫ АГІТАЦЫІ

Месцы для агітацыі. У параўнанні з папярэдняй выбарчай кампаніяй, на гэтых выбарах значна больш месцаў для агітацыі. Замест вызначэння асобных з іх, сёлета райвыканкамы дазволілі праводзіць агітацыю практычна паўсюль. Выключэнні склалі чыгуначныя станцыі, аўтастанцыі, некаторыя плошчы, месцы на пэўнай адлегласці (20–100 м) ад выканкамаў, судаў, іншых органаў улады і іншае. Фармальна пад такія выключэнні трапілі

некаторыя найбольш зручныя пляцоўкі (напрыклад, насупраць выканкамаў), але кандыдаты, у тым ліку апазіцыйныя, без перашкодаў праводзілі там пікеты.

Аднак некаторыя мясцовыя адміністрацыі, напрыклад у гарадах Глыбокае, Смаргонь, Орша, Хоцімск, Чэрыкаў і іншых, працягваюць негатыўную практыку мінулых выбарчых кампаній.

Месцы для сустрэч з выбарцамі. Месцамі для сустрэч з выбарцамі ўлады вызначылі дамы культуры, актавыя залы ўстаноў адукацыі, медыцыны і прадпрыемстваў (па ўзгадненні з адміністрацыямі). Назіральнікі ў цэлым характэрызавалі гэтыя месцы як зручныя. У некаторых рэгіёнах спіс гэтых месцаў пашырыўся. Але былі і выключэнні, напрыклад, у Смаргонскай ВА №59 2 з 5 месцаў былі надзвычай нязручнымі для выбарцаў.

Месцы для агітацыйных матэрыялаў. Большасць назіральнікаў паведамлілі, што месцы для агітацыйных матэрыялаў былі зручнымі і, у параўнанні з мінулымі выбарамі, сітуацыя альбо не змянілася, альбо палепшылася. У асноўным такімі месцамі былі рэкламна-інфармацыйныя тумбы на прыпынках грамадскага транспарту, каля вакзалаў, інфармацыйныя стэнды, дошкі аб'яваў ЖЭС, вітрыны і іншае. Напрыклад, у Магілеве знялі патрабаванне ўзгаднення размяшчэння агітацыйных матэрыялаў з кіраўніцтвам пералічаных устаноў і арганізацый, але ў большасці іншых рэгіёнаў назірання такое патрабаванне захавалася. Былі выпадкі, калі АВК не пераправяралі статус месцаў і вызначалі іх каля тых аб'ектаў, якіх ужо не існуе.

ВЫКАРЫСТАННЕ АДМІНІСТРАЦЫЙНАГА РЭСУРСУ

У падтрымку праўладных кандыдатаў нярэдка выкарыстоўваўся адміністрацыйны рэсурс, ствараліся магчымасці, недасяжныя для іншых кандыдатаў. На сходах, арганізаваных у памяшканнях, перад выбарцамі выступалі пераважна праўладныя прэтэндэнты на дэпутацкі мандат.

У Жодзіна ў памяшканнях БелАЗ і «Світанак» праводзіў сустрэчы кандыдат па Жодзінскай ВА №64, намеснік генеральнага дырэктара ААТ «БЕЛАЗ» Дзмітрый Заблоцкі. Кандыдат па Слуцкай ВА №67, галоўны рэдактар газеты «Слуцкі край» Валянціна Ражанец па дамоўленасці з кіраўніцтвам ДУП «ПМК-226» і Слуцкага цукрарафінаднага камбіната сустракалася з выбарцамі-працаўнікамі гэтых прадпрыемстваў. Кіраўнік справам Мінскага абласнога выканаўчага камітэта, кандыдат па Маладзечненскай сельскай ВА №73 Іван Маркевіч сустракаўся з выбарцамі ў памяшканнях сельсаветаў Маладзечненскага раёна.

Васіль Чэкан, начальнік Дэпартаменту па матэрыяльных рэзервах Міністэрства па надзвычайных сітуацыях, які балатуецца па Віцебскай-Чыгуначнай ВА №19, не прытрымліваўся афіцыйнага графіка сустрэч з выбарцамі і межаў сваёй выбарчай акругі. З іншым праўладным кандыдатам ён выступаў перад выбарцамі ў працоўны час у Віцебскай абласной

філармоніі, якая тэрытарыяльна належыць іншай акрузе (Віцебская-Кастрычніцкая ВА №20).

У вельмі спрыяльных умовах адбывалася агітацыйная кампанія кандыдата ў дэпутаты па Жодзінскай ВА №64, вылучанага ад ААТ «БЕЛАЗ» і зборам подпісаў, намесніка старшыні Жодзінскага гарадскога Савета Дзмітрыя Заблоцкага. Яго давераная асоба, старшыня Жодзінскага гарадскога Савета Наталля Сушко на сустрэчы заявіла, што кандыдата ад ААТ «БЕЛАЗ» падтрымліваюць гарадскія ўлады. 26 жніўня ў Жодзіне прайшло мерапрыемства, скарыстанае для агітацыі за гэтага кандыдата. Звесткі пра падзею апублікаваў сайт Жодзінскага выканкама.

Маніпуляцыі з інфармацыяй аб сустрэчах кандыдатаў з выбарцамі заўважаны на сайтах адміністрацый раёнаў г. Мінска. З іх грамадскасць магла даведацца пра агітацыйныя мерапрыемствы выключна праўладных кандыдатаў, інфармацыі пра дзейнасць іншых кандыдатаў, якія ідуць па акругах сталіцы, няма. Бабруйская газета «Трыбуна працы» публікавала расклад сустрэч з выбарчыкамі толькі аднаго з пяці кандыдатаў па Бабруйскай сельскай ВА № 80, дырэктара ТАА «Бабушкіна крынка» Ігара Кананчука. Аналіз графіка сустрэч паказвае, што большасць з іх адбыліся ў працоўны час.

Назіральнікі паведамлялі пра парушэнні з боку праўладных кандыдатаў, якія праводзілі агітацыйныя мерапрыемствы не за сродкі выбарчых фондаў.

11 жніўня 2016 года быў зацверджаны прадстаўнік кандыдата ў дэпутаты па Мазырскай ВА № 42 Мікалая Расохі па фінансавых пытаннях. 15 жніўня 2016 года Мазырская раённая арганізацыя прафсаюзаў зладзіла пікет, на якім распаўсюджваліся друкаваныя агітацыйныя матэрыялы ў падтрымку кандыдата Мікалая Расохі, што зафіксаваў мясцовы тэлеканал. 19 жніўня 2016 года на сайце Мазырскага райвыканкама ў рубрыцы «Выбары–2016» з’явілася інфармацыя АВК аб паступленні і выдаткаванні грашовых сродкаў з асабістага рахунка гэтага кандыдата, з якой вынікае, што грашовыя сродкі Мікалай Расоха пакуль не выдаткоўваў. Сітуацыя, калі агітацыйная прадукцыя зроблена і распаўсюджваецца не за кошт выбарчага рахунка кандыдата, парушае патрабаванні ВК.

ПЕРАШКОДЫ Ў ВЯДЗЕННІ АГІТАЦЫІ

Адзначаны факты перашкод з боку ўлады для асобных кандыдатаў. Кандыдату ад АГП па Бярозаўскай ВА №9 Аляксандру Кабанаву адмовілі ў правядзенні сустрэчы на ААТ «Бярозабудматэрыялы», сарвалі некалькі сустрэч з працоўнымі калектывамі на ААТ «Бярозаўскі маторарамонтны завод», ААТ «Цеплапрыбор», ва Упраўленні дарожнага будаўніцтва.

Кандыдату па Слонімскай ВА №58 Івану Шэгу чыніліся перашкоды падчас пікета ў в. Міжэрычы Зэльвенскага раёна, пры размяшчэнні агітацыйных друкаваных матэрыялаў у дазволеных месцах г. Слоніма. Кандыдату ад АГП па Баранавіцкай-Заходняй ВА №5 Мікалаю Чарнавусу гарвыканкам забараніў ладзіць пікеты ў тых месцах, дзе ён прасіў, з-за інтарэсаў яго

канкурэнта – дэпутата Палаты прадстаўнікоў Вольгі Палітыка. Апазіцыйных кандыдатаў не дапускалі да сустрэч з працоўнымі калектывамі на тэрыторыі Гомельскай-Навабеліцкай ВА №36.

Кандыдат Алег Аксёнаў, які балатаваўся па Магілёўскай-Цэнтральнай АВК №85, не змог правесці папярэдне ўзгодненую з АВК сустрэчу з выбарцамі ў памяшканні СШ №21. У Полацку ў адной з гандлёвых кропак кандыдату ад партыі БНФ па Полацкай гарадской ВА №27 Вользе Дамаскінай не дазволілі вывесіць агітацыйную прадукцыю, пры тым, што інфармацыя пра іншага, праўладнага кандыдата па гэтай акрузе ўжо вісела. Кандыдату ад Беларускай партыі «Зялёныя» па Светлагорскай ВА №46 Юрыю Ляшэнка таксама давалося пераадолець адміністрацыйныя перашкоды, каб размясціць сваю агітацыйную прадукцыю і інш.

Зафіксаваныя выпадкі дыскрэдытацыі апазіцыйных кандыдатаў. У сацыяльнай сетцы «ВКонтакте» з’явіліся відэаролікі з фальсіфікаваным гукам. Абразлівы кантэнт гэтых ролікаў датычыўся сумеснага пікета кандыдата па Віцебскай-Чкалаўскай ВА №18 Таццяны Севярынец, кандыдатаў па Віцебскай-Чыгуначнай ВА №19 Алены Шабуні і Георгія Станкевіча.

6 жніўня інфармацыйны рэсурс ВоскресINFO апублікаваў артыкул «Выборное закулисье. Кто стоит за кандидатом», тэндэнцыйны змест якога скіраваны супраць давераных асоб апазіцыйных кандыдатаў Магілёўшчыны.

АГІТАЦЫЯ Ў СМІ

Паводле заключэння БАЖ, мадэль асвятлення выбарчай кампаніі дзяржаўнымі СМІ не прадугледжвае далучэння выбарцаў да агітацыйнай кампаніі. Увага акцэнтуюцца на арганізацыйных і тэхнічных праблемах выбараў, а не іх галоўных дзеючых асобах. Адсутнасць у дзяржаўных СМІ абмеркавання з боку выбарцаў і экспертаў праграм кандыдатаў дэпалітызуе выбарчы працэс і пазбаўляе яго сапраўднай канкурэнцыі.

ЦВК прыводзіць інфармацыю, што 385 кандыдатаў у дэпутаты накіравалі свае перадвыбарчыя праграмы для апублікавання ў газетах. Гэта складае 74% ад агульнай колькасці зарэгістраваных кандыдатаў ці 79% ад колькасці кандыдатаў, якія працягваюць удзел у выбарах.

Мясцовыя СМІ шмат пісалі пра кандыдатаў ад улады ў кантэксце сацыяльна значных мерапрыемстваў. Актыўна прасоўваліся ў прэсе дэпутат Палаты прадстаўнікоў, кандыдат па Наваполацкай ВА № 24 Вадзім Дзевятоўскі, старшыня Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу, кандыдат па Докшыцкай ВА №22 Уладзімір Андрэйчанка, дэпутат Палаты прадстаўнікоў, кандыдат па Светлагорскай ВА №46 Галіна Філіповіч, начальнік аддзела сацыяльнага развіцця ААТ «Гродна-Азот», кандыдат па Гродзенскай-Кастрычніцкай ВА №50 Віктар Русак, дэпутат Палаты прадстаўнікоў, старшыня Пастаяннай камісіі па правах чалавека, нацыянальных адносінах і

сродках масавай інфармацыі, кандыдат па Лідскай ВА №55 Андрэй Наумовіч і інш.

Дзейнасць апазіцыйных кандыдатаў практычна ігнаравалася дзяржаўнымі СМІ, у той час як актыўнасць кандыдатаў ад улады асвятлялася шырока.

НАЗІРАЛЬНЫ САВЕТ ПА СМІ

У склад Назіральнага савета па кантролі за выкананнем парадку і правілаў правядзення перадвыбарчай агітацыі ў СМІ ўключаны старшыня Беларускай асацыяцыі журналістаў Андрэй Бастунец, што з'яўляецца станоўчым крокам, бо падчас мінулых кампаній прадстаўнікі незалежных СМІ ці саюзу журналістаў да працы ў савеце не дапускаліся.

Аднак 29 жніўня Цэнтральная камісія па выбарах і правядзенні рэспубліканскіх рэферэндумаў адмовіла ў запрашэнні прадстаўніку РПГА «Беларускі Хельсінкскі Камітэт» на пасяджэнне Назіральнага савета. Як адзначана ў адказе ЦВК, прадугледжаныя выбарчым заканадаўствам правы нацыянальных назіральнікаў, акрэдытаваных на выбарах пры выбарчых камісіях, даюць права на ўдзел у пасяджэннях адпаведных камісій. Што датычыцца прысутнасці на пасяджэннях Назіральнага савета, згодна з існуючай практыкай, на гэтыя пасяджэнні дапускаюцца спецыяльныя аналітыкі па СМІ доўгатэрміновых місій міжнародных назіральнікаў. У тэлефоннай размове загадчыца арганізацыйна-кадравага аддзела ЦВК Алена Дзмухайла заявіла прадстаўніку РПГА «Беларускі Хельсінкскі Камітэт», што ў міжнародных назіральнікаў больш правоў, чым у нацыянальных.

Эксперты кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары» адзначаюць, што праца Назіральнага савета па кантролі за СМІ па-ранейшаму закрытая ад грамадскасці, ЦВК не паведамляе пра характар разгледжаных спрэчак і вынікі іх разгляду.

ЦЭНЗУРА

Адзначаны факты цензуры выступаў і праграм кандыдатаў (патрабаванні ўзгадніць, скарэктаваць змест і іншае), хаця дзеючае выбарчае заканадаўства не прадугледжвае патрабавання ўзгаднення тэкстаў выбарчых друкаваных матэрыялаў друкарнямі і не накладвае такіх абавязкаў на саміх кандыдатаў.

25 жніўня на мясцовым тэлебачанні Смаргоні адмянілі трансляцыю выступу кандыдата ў дэпутаты па Смаргонскай акрузе ад партыі АГП Мікалая Уласевіча. Згодна з інфармацыяй БелаПАН, Уласевіч гаварыў пра інцыдэнт на АЭС і магчымыя пагрозы. Раней афіцыйная газета Астравецкага райвыканкама «Астравецкая праўда» адмовілася друкаваць перадвыбарчую праграму Мікалая Уласевіча. У адмове гаворыцца, што праграма кандыдата не адпавядае патрабаванням ч.1 арт. 47 і ч. 1 арт. 75 ВК, у якіх ідзе гаворка пра забарону заклікаў да змены канстытуцыйнага ладу, распальванне міжнацыянальнай ці сацыяльнай варожасці, а таксама абразу і паклёп на

службовых асоб. Рэдакцыя прапанавала змяніць тэкст праграмы кандыдата. Кандыдату па Свіслацкай ВА №93 Юрыю Хашчавацкаму было адмоўлена ў выступе па тэлебачанні, а таксама ў публікацыі праграмы ў газеце «Вячэрні Мінск». Галоўны рэдактар спаслаўся на патрабаванні арт. 47 і 75 ВК.

ДАТЭРМІНОВАЕ ГАЛАСАВАННЕ

Датэрміновае галасаванне пачалося 6 верасня і скончылася 10 верасня 2016 г. 364 кароткатэрміновыя назіральнікі кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары» ажыццяўлялі назіранне за этапам датэрміновага галасавання на працягу пяці дзён на 182 УВК на ўсёй тэрыторыі краіны.

Згодна з арт. 53 ВК, выбарца, які не можа ў дзень выбараў быць па месцы свайго знаходжання, мае права не раней, чым за пяць дзён да выбараў, прыйсці ў памяшканне для галасавання і прагаласаваць. Афіцыйнага пацверджання прычын немагчымасці грамадзяніна прыйсці ў памяшканне для галасавання ў дзень выбараў не патрабуецца.

Датэрміновае галасаванне не праводзіцца на ўчастках для галасавання ўтвораных у санаторыях, прафілакторыях, дамах адпачынку, шпіталях і іншых арганізацыях аховы здароўя, якія аказваюць медыцынскую дапамогу ў стацыянарных умовах, а таксама для грамадзян, якія адбываюць пакаранне ў выглядзе арышту, знаходзяцца ў ЛПП.

Датэрміновае галасаванне адбываецца ў прысутнасці не менш за двух сябраў УВК у вызначаны гадзіны, для яго выкарыстоўваецца асобная скрыня. Кожны дзень пасля заканчэння галасавання старшыня камісіі ці ягоны намеснік заклеіваюць шчыліну ў выбарчай скрыні для галасавання лістом паперы і распісваюцца на ім. Ускрыццё шчыліны адбываецца штодзённа перад пачаткам галасавання ў прысутнасці старшыні камісіі ці ягонага намесніка, пры ўскрыцці мае права прысутнічаць назіральнік. Пасля заканчэння кожнага дня галасавання старшыня камісіі ці ягоны намеснік складаюць пратакол, у якім указваюцца колькасць бюлетэняў, атрыманых ВК, колькасць грамадзян, якія атрымалі выбарчыя бюлетэні (у апошні дзень датэрміновага галасавання – агульная колькасць грамадзян, што атрымалі бюлетэні), колькасць папсаваных бюлетэняў і колькасць невыкарыстаных бюлетэняў. Пратакол падпісваецца старшынёй камісіі ці ягоным намеснікам і вывешваецца для ўсеагульнага азнаямлення ў памяшканні для галасавання.

Вынікі назірання паказалі, што, як і раней, сёлета датэрміновае галасаванне насіла арганізаваны мясцовай уладай, адміністрацыяй прадпрыемстваў, устаноў, характар. Ёсць выпадкі, калі арганізацыя выбарчшыкаў для ўдзелу ў датэрміновым галасаванні спалучалася з элементамі кантролю над імі і пагрозамі прымянення разнастайных дысцыплінарных санкцый у дачыненні да тых, хто не галасуе. Гэта з'яўляецца грубым парушэннем канстытуцыйных правоў грамадзян і прынцыпу свабоднага ўдзелу ў выбарах, не адпавядае міжнародным прынцыпам правядзення свабодных і дэмакратычных выбараў.

Прымуc да галасавання і арганізаваны характар датэрміновага галасавання заставаўся адным з асноўных відаў парушэнняў. Ён зафіксаваны назіральнікамі кампаніі не менш, чым на 18% УВК.

Другім распаўсюджаным відам выяўленых парушэнняў з'яўляецца несупадзенне дадзеных назіральнікаў з дадзенымі УВК аб колькасці грамадзян, што ўзялі ўдзел у галасаванні. Не менш, чым у 55% УВК назіральнікі былі сведкамі такіх несупадзенняў па яўцы.

Агульны працэнт разыходжання ў дадзеных за ўсе пяць дзён датэрміновага галасавання склаў 14% у бок завышэння яўкі. Для параўнання: падчас парламенцкіх выбараў 2012 г. агульны працэнт завышэння яўкі УВК у параўнанні з дадзенымі назіральнікаў складаў 10,4% за ўсе пяць дзён датэрміновага галасавання.

Не менш, чым у 14,44% УВК адзначаны факты ўмяшальніцтва пабочных асобаў у працу камісій.

5% назіральнікаў кампаніі сутыкнуліся з перашкодамі і адмовамі сябраў ВК даць прадугледжаную дзеючым выбарчым заканадаўствам інфармацыю. Ва УВК № 28 АВК № 27 г. Полацка адзначаны выпадак беспадстаўнага пазбаўлення акрэдытацыі назіральніка кампаніі Юрыя Бельскага. 10 верасня ва УВК № 625 Каліноўскай выбарчай акругі № 108 г. Мінска назіральнік

Руху «За Свабоду» зафіксаваў уклад бюлетэняў у скрыню для датэрміновага галасавання.

Прадстаўнікі кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары» канстатуюць, што практыка правядзення датэрміновага галасавання застаецца адной з сістэмных праблем выбарчага працэсу і стварае глебу для разнастайных маніпуляцый і фальсіфікацый. У сувязі з гэтым рэкамендацыі БДПЧ АБСЕ адносна зменаў працэдур датэрміновага галасавання застаюцца актуальнымі і пасля правядзення выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь шостага склікання.

ГАЛАСАВАННЕ Ё ДЗЕНЬ ВЫБАРАЎ І ПАДЛІК ГАЛАСОЎ

Згодна з арт. 50 ВК галасаванне праводзіцца з 8 да 20 гадзін. У дзень выбараў перад пачаткам галасавання скрыні для галасавання правяраюцца, пламбуюцца. Бюлетэнь для галасавання выдаецца грамадзяніну сябрам УВК на падставе спісу выбарцаў пасля прад'яўлення пашпарта або іншага дакумента, вызначанага ЦВК.

УВК абавязана забяспечыць магчымасць удзельнічаць у галасаванні выбарцам, якія па стане здароўя або па іншых уважлівых прычынах не змогуць прыйсці ў дзень выбараў ў памяшканне для галасавання. На падставе вусных і пісьмовых просьбаў такіх грамадзян УВК арганізуе галасаванне па месцы знаходжання выбарцаў у дзень выбараў. Афіцыйнага падцвярджэння прычын немагчымасці прыйсці ў памяшканне для галасавання не патрабуецца.

Асноўным прынцыпам правядзення падліку бюлетэняў з'яўляецца іх асобны падлік: спачатку лічаць бюлетэні са скрыняў для датэрміновага галасавання, потым – са скрыняў для галасавання па месцы знаходжання выбаршчыкаў, а потым – са скрыняў для датэрміновага галасавання. Вынікі такога падліку толькі агучваюцца, а затым шляхам складання вынікаў раздальнага падліку ўстанаўліваюцца на пасяджэнні камісіі і заносяцца ў пратакол аб выніках галасавання. Копія пратакола аб выніках галасавання вывешваецца для агульнага азнаямлення. Назіральнік мае права вырабіць сам копію пратакола аб выніках галасавання. Гэта копія сябрамі камісіі не падпісваецца, пячаткай камісіі не зацвярджаецца.

Важна адзначыць, што непасрэдна сам метадад падліку бюлетэняў УВК у заканадаўстве не прапісаны. Менавіта гэтая акалічнасць з'яўляецца адной з асноўных праблем беларускага выбарчага заканадаўства. Рэкамендацыі БДПЧ АБСЕ і прапановы кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары”, скіраваныя на паляпшэнне працэдур падліку не былі ўлічаныя ўладамі.

Апрацоўка справаздач з 326 выбарчых участкаў, ахопленых назіраннем кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары», адбылася ў 6.00 12 верасня 2016 г.

ГАЛАСАВАННЕ НА ВЫБАРЧЫХ УЧАСТКАХ

Галаванне на выбарчых участках традыцыйна праводзіцца на дастаткова высокім тэхнічным узроўні, у цэлым працэдуры галавання забяспечваюцца ў адпаведнасці з ВК. Станоўчай практыкай з'яўляецца пашырэнне магчымасцяў для ўдзелу ў галасаванні людзей з інваліднасцю.

Аб немагчымасці бачыць сталы для выдачы бюлетэняў, кабіны для галасавання і скрыні для бюлетэней паведамлі назіральнікі з 7% участкаў, дзе вялося назіранне: з участкаў № 320, 321, 322 Ясенінскай ВА №100, з участка № 28 Гомельскай-Цэнтральнай ВА № 33, з участка № 85 Васнецоўскай ВА № 93, з участкаў № 4 і № 13 Аршанскай гарадской ВА №25, з участка №24 Баранавіцкай-Усходняй ВА № 6, з участка № 50 Барысаўскай сельскай ВА № 63, з участка № 11 Жодзінскай ВА № 64, з участка № 1 Магілёўскай-Ленінскай ВА № 84, з участка № 62 Магілёўскай-Цэнтральнай ВА № 85 ды іншых.

Асноўнай прычынай немагчымасці бачыць сталы для выдачы бюлетэняў, кабін для галасавання і скрыні з'яўляецца тое, што назіральнікаў размясцілі на нязручных месцах, або на вялікай адлегласці ад сталоў для выдачы бюлетэняў.

Толькі 42% выбарчых участкаў былі даступныя для людзей з паніжанай мабільнасцю. Там, дзе такіх умоў не было, у 65% выпадкаў у камісіі прысутнічалі людзі, якія маглі дапамагчы зайсці чалавеку з інваліднасцю. На 7% участкаў, дзе былі грамадзяне з парушэннем зроку, не стварылі магчымасці прагаласаваць пасродкам лупы ці трафарэту.

Пытанне	ТАК, %	НЕ, %
Ці прадставілі назіральнікам інфармацыю аб колькасці выбарцаў на ўчастку?	96,6%	3,4%
Ці прадставілі назіральнікам колькасць атрыманых выбарцамі бюлетэняў?	97,4%	2,6%
Ці прадставілі назіральнікам інфармацыю аб колькасці пажадаўшых галасаваць па месцы свайго знаходжання?	85%	15%
Ці маглі назіральнікі бачыць сталы для выдачы бюлетэняў, кабіны для галасавання і скрыні для бюлетэняў?	92,3%	7,7%
Ці фіксаваліся факты выдачы некалькіх бюлетэняў адной асобе?	2,6%	97,4%
Ці фіксаваліся выпадкі агітацыі на выбарчым участку?	2,2%	97,8%
Ці паступалі скаргі на працу камісіі?	16,7%	83,3%

Ці была прадстаўлена выбарцам з парушэннем зроку магчымасць прагаласаваць пасродкам лупы ці трафарэту?	88,9%	11,1%
Ці даступны ўчастак для людзей з паніжанай мабільнасцю?	41,6%	58,4%

ГАЛАСАВАННЕ ПА МЕСЦЫ ЗНАХОДЖАННЯ ВЫБАРЦАЎ

Як і падчас мінулых выбараў, фіксаваліся факты арганізацыі галасавання па месцы знаходжання выбарцаў без адпаведных зваротаў выбарцаў. Так, у вёсках Смалявіцкага раёна вялося галасаванне праз вынасныя скрыні не толькі без зваротаў выбарцаў, а нават без адмысловага адпаведнага спіса выбарцаў.

У 68% выпадкаў назіральнікам дазвалялася паехаць разам з сябрамі камісіі для прысутнасці пры галасаванні па месцы знаходжання. Факты, калі ў спісе выбарцаў для галасавання па месцы іх жыхарства знаходзіліся асобы, якія не звярталіся ва УВК з просьбай аб галасаванні на даму, зафіксаваныя на 14% участкаў назірання, у тым ліку на ўчастку № 8 Наваполацкай ВА № 24, на ўчастку № 61 Бярозаўскай ВА № 9, на ўчастку № 39 Магілёўскай-Цэнтральнай ВА № 85, на ўчастку № 92 Васняцоўскай ВА № 93, на ўчастку № 6 Полацкай сельскай ВА № 28, на ўчастку № 10 Брэсцкай-Цэнтральнай ВА № 2, на ўчастках № 1 і № 10 Магілёўскай-Ленінскай ВА № 84.

На некаторых участках зафіксавана анамальна высокая колькасць прагаласаваўшых па месцы знаходжання. Напрыклад, ва УВК №28 Барысаўскай гарадской ВА №62 назіральнікі адзначылі толькі 86 зваротаў па такую форму галасавання, але па выніках ўскрыцця адпаведнай выбарчай скрыні быў знойдзены 321 бюлетэнь.

У асноўным УВК традыцыйна ўключалі ў спісы для галасавання па месцы знаходжання без іх просьбаў састарэлых грамадзян, а таксама тых, хто не можа перасоўвацца. Але былі і выпадкі, калі ў спісе знаходзіліся і выбарцы без дадзеных асаблівасцей.

На ўчастку для галасавання № 14 Гродзенскай-Цэнтральнай ВА № 51 падчас галасавання па месцы знаходжання 4 грамадзяніна заявілі, што не звярталіся да УВК з просьбай аб галасаванні на даму, 2 з іх адмовіліся галасаваць, а 2 іншых прагаласавалі.

На 16% участкаў назірання інфармацыя аб колькасці тых, хто пажадаў прагаласаваць па месцы свайго знаходжання, назіральнікам не прадстаўлялася.

На 26% участкаў колькасць прагаласаваўшых па месцы знаходжання не супала з колькасцю скарыстаных сябрамі УВК бюлетэняў.

Падчас галасавання па месцы знаходжання выбарцаў ў ізалятары часовага ўтрыманні УВД Віцебскага аблвыканкама выбарцам выдалі бюлетэні для

галасавання па раздрукоўках з АІС «Пашпарт». У некаторых выбарцаў узніклі праблемы з запаўненнем бюлетэня, паколькі перад галасаваннем ў адпаведнай камеры ў іх адбіралі акуляры ў металічнай аправе, а сябры УВК не бралі з сабой лупы і трафарэты.

Пытанне	ТАК, %	НЕ, %
Ці вёўся асобны спіс выбарцаў, якія заявілі пра сваё жаданне галасаваць па месцы знаходжання?	91%	9%
Ці зафіксаваны факты ўнясення ў спіс асобаў, якія не звярталіся з падобнай просьбай?	13,6%	86,4%
Ці прадастаўлялася назіральнікам старшынёй УВК інфармацыя аб колькасці пажадаўшых прагаласаваць па месцы свайго знаходжання?	84%	16%
Ці выдавалася сябрам УВК, якія ажыццяўляюць арганізацыю галасавання па месцы знаходжання выбарцаў, колькасць бюлетэняў, адпаведная колькасці выбарцаў у спісе?	75%	25%
Ці было дазволена назіральнікам паехаць разам з сябрамі камісіі для прысутнасці пры галасаванні па месцы знаходжання выбарцаў?	68%	32%
Ці фіксаваліся выпадкі, калі выбарцы заяўлялі, што не выказвалі жадання галасаваць па месцы свайго знаходжання, калі да іх прыходзілі сябры УВК?	11,7%	88,3%
Ці фіксаваліся выпадкі прамой ці прыхаванай агітацыі з боку сябраў УВК падчас арганізацыі галасавання па месцы знаходжання выбарцаў?	4,2%	95,8%
Ці ўносіліся імёны выбарцаў ў спіс для галасавання па месцы знаходжання пасля 18.00?	0%	100%
Ці захоўваліся скрыні для галасавання па месцы знаходжання выбарцаў у бачным для назіральнікаў месцы?	91%	9%
Ці супала колькасць прагаласаваўшых па месцы свайго знаходжання з колькасцю скарыстаных сябрамі УВК бюлетэняў?	74%	26%

ПАДЛІК ГАЛАСОЎ

95,31% назіральнікаў сцвярджаюць пра адсутнасць галоснага і празрыстага для ўсіх сябраў камісіі і назіральнікаў падліку галасоў. На парламенцкіх выбарах 2012 г. пра гэта сцвярджалі 92,3% назіральнікаў.

Такім чынам, падлік галасоў на большасці УВК ажыццяўляўся непразрыста, усімі сябрамі камісіі адначасова, без агучвання выніку галасавання, адлюстраванага ў кожным выбарчым бюлетэні. Назіральнікі (60,94%) адзначалі, што знаходзіліся на такой адлегласці ад стала, дзе вёўся падлік галасоў, якая не дазваляла бачыць змест бюлетэняў.

Супольны і адначасовы падлік бюлетэняў усімі сябрамі камісіі адразу рабіў немагчымым назіранне за працэдурай падліку галасоў. 85,94% назіральнікаў адзначылі, што яны не маглі бачыць змест бюлетэня. 89,64% – што камісіі не разгледзелі паступіўшыя скаргі на пасяджэнні УВК.

Непразрыстасць працэдур падліку галасоў не дазваляе зрабіць высновы аб рэальным волевыяўленні выбарцаў і паўтарае негатыўную практыку папярэдніх выбарчых кампаній.

СКАРГІ І ЗВАРОТЫ

Паводле афіцыйнай інфармацыі ЦВК, па стане на 7 верасня пададзеныя 774 звароты па пытаннях падрыхтоўкі і правядзення выбараў, з іх у 56 зваротах (каля 7%) ставіліся пытанні, не звязаныя з падрыхтоўкай і правядзеннем выбараў, у 50 (6,5%) – пытанні, звязаныя з тлумачэннем выбарчага заканадаўства, у 98 (каля 13%) – іншыя пытанні, звязаныя з падрыхтоўкай і правядзеннем выбараў.

Варта адзначыць негатыўную практыку адсутнасці інфармацыі аб колькасці разгледжаных выбарчых спрэчак выбарчымі камісіямі і судамі. У ходзе выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў шостага склікання Цэнтральная камісія публікавала статыстыку па ўсіх зваротах, якія падаваліся падчас выбарчай кампаніі. Пры гэтым са статыстыкі ЦВК немагчыма зразумець, якую колькасць з агульнай колькасці зваротаў складаюць скаргі, што падаваліся ў выпадках, прама прадугледжаных ВК: абскарджанне рашэнняў мясцовых выканкамаў аб утварэнні выбарчых камісій, рашэнняў выбарчых камісій аб адмове ў рэгістрацыі ініцыятыўных груп, кандыдатаў у дэпутаты, вынясенне папярэджанняў ініцыятыўным групам і кандыдатам у дэпутаты і іншае.

На думку экспертаў кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары», адсутнасць статыстычнай інфармацыі аб выбарчых спрэчках не спрыяе рэалізацыі прынцыпу адкрытасці і галоснасці правядзення выбараў, замацаванага ў арт. 13 ВК.

Згодна з пастановай ЦВК ад 8 чэрвеня 2016 № 22 «Аб інфармаванні грамадзян аб рабоце па падрыхтоўцы і правядзенні выбараў у Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь шостага склікання», абласныя (Мінскі гарадскі) выканаўчыя камітэты на сваіх афіцыйных сайтах у спецыяльна створаных рубрыках «Выбары–2016» павінны публікаваць рашэнні ТВК і АВК па выбарчых спрэчках. Аднак на практыцы гэтага не адбылося. У некаторых выпадках выканкамы абмяжоўваліся публікацыяй кароткай інфармацыі аб прынятых рашэннях. Гэта практыка можа быць звязана з тым, што ў выбарчым заканадаўстве няма вызначэння тэрміна «выбарчая спрэчка». У практычным дапаможніку для АВК і ТВК, зацверджаным ЦВК Пастановай ад 17.05.2016 г. №9, таксама няма тлумачэння таго, разгляд якіх зваротаў з’яўляецца выбарчай спрэчкай.

Усяго, паводле дадзеных юрыстаў кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары», якія збіралі інфармацыю па некалькіх выбарчых акругах, падчас выбараў да пачатку датэрміновага галасавання пададзены 102 скаргі. З іх 85 складзены пры дапамозе юрыстаў кампаніі. 18 з іх задаволены, гэта складае каля 18% ад агульнай колькасці скаргаў.

Паводле дадзеных афіцыйных сайтаў абласных і Мінскага гарадскога судоў, на сумесных рашэнні Прэзідыумаў абласных (Мінскага гарадскога) Саветаў дэпутатаў і абласных (Мінскага гарадскога) выканаўчых камітэтаў аб фарміраванні абласных і акруговых выбарчых камісій пададзена 8 скаргаў. Ні адна са скаргаў не задаволена.

На рашэнні мясцовых выканкамаў аб фарміраванні УВК, як паказваюць звесткі юрыстаў кампаніі, пададзена 13 скаргаў, з якіх ніводная не была задаволена. Агульная статыстыка па скаргах на рашэнні аб утварэнні УВК адсутнічае, паколькі суды не апублікавалі рашэнні па выніках іх разгляду.

У ТВК на рашэнні аб адмове ў рэгістрацыі кандыдатамі ў дэпутаты пададзена 21 скарга, адна з іх задаволена. У суды на рашэнні ТВК аб адмове ў задавальненні скаргаў патэнцыйных кандыдатаў пададзена 16 скаргаў, з іх 3 задаволены.

Паводле дадзеных ЦВК, па стане на 7 верасня на этапе перадвыбарчай кампаніі пададзеныя 108 зваротаў. Як ужо адзначалася, ЦВК не дэталізуе, які адсотак з дадзенай лічбы складаюць скаргі, таксама не паведамляецца, якія пытанні ставіліся ў пададзеных зваротах. Праблемай з'яўляецца тое, што на сайтах мясцовых выканкамаў у раздзеле «ВЫБАРЫ–2016» публікаваліся толькі адзінкавыя рашэнні ВК, што рабіла немагчымым сабраць агульную статыстыку па скаргах на этапе перадвыбарчай агітацыі. Напрыклад, юрыстам кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары» вядома аб падачы 22 скаргаў, пры гэтым апублікавана менш за 10% рашэнняў па дадзеных скаргах. У асноўным скаргі падчас агітацыі тычыліся наступных парушэнняў выбарачага заканадаўства: парушэнні патрабаванняў аб выхадных дадзеных у агітацыйных матэрыялах; адмова друкарняў вырабляць агітацыйныя матэрыялы; перашкоды ў агітацыі на перадвыбарчых пікетах;

уносяцца зменаў у біяграфічныя звесткі кандыдатаў; адмова ў апублікаванні перадвыбарчай праграмы; адмова ў паказе тэлевыступа кандыдата; выкарыстанне адміністрацыйнага рэсурсу праўладнымі кандыдатамі.

РЭКАМЕНДАЦЫІ

Змены ВК апошніх гадоў не ўлічваюць большасці рэкамендацый АБСЕ і Венецыянскай камісіі, вынесеных па выніках назірання за папярэднімі выбарамі, а таксама прапановы кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары». Большасць гэтых рэкамендацый не страціла сваю актуальнасць і пасля выбараў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь 2015 года. Выбары паказалі, што без дэталёвай рэгламентацыі парадку фарміравання ВК, галасавання і падліку галасоў немагчыма забяспечыць правядзенне выбараў, якія б адпавядалі міжнародным стандартам у галіне свабодных і справядлівых выбараў, у прыватнасці, Капенгагенскаму дакументу АБСЕ 1990 г.

Выбарчая кампанія таксама засведчыла неабходнасць забеспячэння рэальнай роўнасці кандыдатаў у сферы доступу да сродкаў масавай інфармацыі і пашырэння правоў назіральнікаў. Змены ў выбарчым заканадаўстве, прапанаваныя ніжэй, дазваляць наблізіць выбары да міжнародных стандартаў, а таксама павялічыць давер да вынікаў выбараў як з боку грамадзян Беларусі, так і з боку міжнароднай супольнасці.

Выбарчыя камісіі

У ВК трэба закласці норму, якая б давала гарантыі прысутнасці ў выбарчых камісіях прадстаўнікоў палітычных партый і забяспечвала плюралістычны склад камісій. Неабходна забяспечыць, каб палітычныя партыі, якія прынялі ўдзел у выбарчай кампаніі, у тым ліку парламенцкай, мелі права дэлегаваць аднаго прадстаўніка ў кожную з тэрытарыяльных, акруговых і ўчастковых выбарчых камісій. І толькі ў выпадку, калі палітычная партыя не скарысталася такім правам, мясцовыя распарадчыя і выканаўчыя органы атрымаюць права самастойна запаўняць вакантныя месцы ў выбарчых камісіях. Аналагічным чынам першачарговае права вылучаць сваіх прадстаўнікоў у выбарчыя камісіі павінны мець кандыдаты ў дэпутаты. Акрамя таго, трэба заканадаўча вызначыць крытэрыі для кандыдатаў у склад выбарчых камісій (дэлегаванне палітычнай партыяй, адукацыя, іншыя прафесійныя веды), якія б зменшылі магчымасці адвольнага іх прызначэння і маглі б ацэньвацца судом пры разглядзе адпаведных скаргаў.

Рэгістрацыя кандыдатаў

Неабходна выключыць магчымасць выкарыстання адміністрацыйнага рэсурсу пры зборы подпісаў, у прыватнасці, забараніць збор подпісаў не сябрамі ініцыятыўных груп. Акрамя таго, трэба прадугледзець права назіральнікаў прысутнічаць пры праверцы подпісаў за вылучэнне кандыдатаў.

Спісы выбарцаў

Для павелічэння празрыстасці і падсправаздачнасці працэсу рэгістрацыі выбарцаў неабходна стварыць агульнанацыянальны спіс выбарцаў. Грамадзянам і назіральнікам (у тым ліку давераным асобам, прадстаўнікам СМІ і міжнародным назіральнікам) павінен быць дадзены поўны доступ да спісаў. Кожны грамадзянін павінен мець права знаёміцца са спісамі выбарцаў да пачатку галасавання. Акрамя таго, назіральнікі павінны мець магчымасць знаёміцца з гэтымі спісамі падчас галасавання. Колькасць выбарцаў, зарэгістраваных на ўчастку для галасавання, павінна абвешчацца выбарчымі камісіямі як напярэдадні галасавання, так і пасля яго заканчэння. Варта стварыць адзіны рээстр усіх выбарцаў Рэспублікі Беларусь.

Фінансаванне выбараў

Замацаваная ВК норма дазваляе самастойнае выкарыстанне ЦВК сродкаў дзяржаўнага бюджэту на выраб інфармацыйных улетаў з агульнымі дадзенымі кандыдатаў замест фінансавання іх выдаткаў на агітацыйныя друкаваныя матэрыялы. Гэта прывяло да нізкай актыўнасці большай часткі

кандыдатаў у вырабе агітацыйных матэрыялаў. Таму трэба на заканадаўчым узроўні вярнуць дзяржаўнае фінансаванне выдаткаў кандыдатаў па вырабу друкаванай агітацыйнай прадукцыі. Варта прадугледзець магчымасць адкрыцця спецыяльных фондаў з моманту рэгістрацыі ініцыятыўных групаў па вылучэнні кандыдатаў у дэпутаты для аплаты выдаткаў па зборы подпісаў за іх вылучэнне, па аналогіі з прэзідэнцкімі выбарамі.

Перадвыбарчая агітацыя

Заканадаўства прадугледжвае працягласць перыяду перадвыбарчай агітацыі не больш за 1 месяц. Такі тэрмін агітацыі абмяжоўвае як кандыдатаў у магчымасці агітацыі, так і грамадзянаў у атрыманні поўнай інфармацыі аб кандыдатах і іх праграмах. Прапаноўваецца павялічыць тэрмін агітацыйнай кампаніі як мінімум да двух месяцаў. Акрамя таго, неабходна пазбавіць суб'ектаў, якія размяшчаюць палітычную рэкламу, адказнасці за змест рэкламы, якую прадаставілі кандыдаты ці палітычныя партыі.

Судовае абскарджванне рашэнняў, звязаных з выбарамі

ВК прадугледжвае абмежаваны пералік падставаў для звароту ў судовыя органы. Неабходна прадугледзець магчымасць судовага абскарджання любых рашэнняў выбарчых камісій і іншых дзяржаўных органаў у пытаннях, датычных выбараў. У першую чаргу, неабходна забяспечыць магчымасць судовага абскарджання пастановаў АВК, якая зацвярджае вынікі выбараў.

Датэрміновае галасаванне

Працэдура датэрміновага галасавання ў яе сённяшнім выглядзе дазваляе ўладам ажыццяўляць розныя маніпуляцыі падчас падліку галасоў. У сувязі з гэтым прапаноўваецца разгледзець магчымасць поўнай адмены датэрміновага галасавання.

У выпадку, калі датэрміновае галасаванне не будзе адменена, прапаноўваецца ўвесці крытэрыі, адпаведнасць якім дае выбарцу права на датэрміновае галасаванне. Такімі крытэрыямі павінны быць падставы, якія адназначна сведчаць аб немагчымасці для выбарца ўзяць удзел у галасаванні ў дзень выбараў, напрыклад, ад'езд за мяжу ці іншыя дакументальна пацверджаныя доказы.

Трэба таксама заканадаўча дэталізаваць працэдуры захавання выбарчых скрыняў падчас датэрміновага галасавання, апячатвання памяшканняў, дзе знаходзіцца выбарчая скрыня. Неабходна забараніць знаходжанне пабочных асобаў, у тым ліку супрацоўнікаў міліцыі, у памяшканнях для галасавання і пакоях, у якіх захоўваюцца выбарчыя скрыні, бюлетэні і іншыя матэрыялы па выбарах. Таксама неабходна прадугледзець права назіральнікаў знаходзіцца ў памяшканнях для галасавання па-за часам працы выбарчых камісій

(перапынак на абед, перыяд пасля заканчэння галасавання) у выпадках, калі там застаюцца сябры выбарчых камісій.

Варта забяспечыць усе УВК празрыстымі цэльнымі выбарчымі скрынямі з пластыкавымі стужкамі для апячатвання (з індывідуальным нумарам выбарчага ўчастка) і арганізаваць відэаназіранне на працягу ўсіх дзён датэрміновага галасавання ў анлайн рэжыме. Таксама трэба забяспечыць усе УВК індывідуальнымі пячаткамі з асобнымі нумарамі кожнай УВК, забяспечыць абароненасць выбарчых бюлетэняў адпаведнымі знакамі.

Галасаванне па месцы знаходжання выбарца

Трэба вызначыць, што правам на галасаванне па месцы знаходжання карыстаюцца выбарцы са значнымі пашкоджаннямі здароўя (падцвержанымі дакументам медычнай установы), якія перашкаджаюць яму самастойна з'явіцца на ўчастак для галасавання. Трэба замацаваць у ВК, што права на такое галасаванне ўзнікае ў грамадзяніна толькі пасля перадачы ў УВК да дня галасавання пісьмовай заявы аб немагчымасці галасавання на выбарчым участку.

Падлік галасоў

Існуючая працэдура падліку галасоў не з'яўляецца празрыстай. Адна з асноўных прычын – адсутнасць дэталізацыі працэдуры падліку галасоў у ВК. У сувязі з гэтым трэба заканадаўча замацаваць наступныя прынцыпы працэдуры падліку галасоў: падлік галасоў праводзіцца галосна ў прысутнасці назіральнікаў, якія могуць сачыць за правільнасцю падліку волевыяўлення выбарцаў у кожным бюлетэні (г.зн. бачыць змест кожнага бюлетэня); падлік галасоў праводзіцца адным з сябраў камісіі, які агучвае і дэманструе ўсім сябрам камісіі і назіральнікам кожны бюлетэнь; падлік галасоў ажыццяўляецца асобна па кожнай скрыні для галасавання, а вынікі такога асобнага падліку галасоў асобна па кожнай скрыні адлюстроўваюцца ў выніковым пратаколе. Копія выніковага пратаколу, завераная старшынёй і сакратаром камісіі і замацаваная пячаткай, выдаецца назіральніку па яго просьбе.

Таксама прапануецца заканадаўча замацаваць права зарэгістраваных у ТВК назіральнікаў і давераных асоб кандытатаў непасрэдна прысутнічаць і назіраць за працэдурамі перадачы выбарчых бюлетэняў і пратаколаў з вынікамі галасавання з участкаў для галасавання ў ТВК. Прадугледзець магчымасць размяшчэння на сайце ЦВК інфармацыі аб выніках галасавання па ўсіх выбарчых акругах з указаннем вынікаў галасавання па кожным выбарчым участку.

Назіранне за выбарамі

З мэтай узмацнення даверу да выбараў у Беларусі неабходна заканадаўча пашырыць правы назіральнікаў. Назіральнікі павінны мець магчымасць бесперашкодна знаёміцца з матэрыяламі камісіі, якія датычацца яе складу, шляхоў вылучэння ў яе сябраў, спісаў выбарцаў, захавання выбарчых бюлетэняў і скрыняў падчас датэрміновага галасавання, а таксама карыстацца відэа- і фотаабсталяваннем падчас ажыццяўлення назірання за выбарамі.

СПІС СКАРАЧЭННЯЎ

АБСЕ – Арганізацыя па бяспецы і супрацоўніцтву ў Еўропе

АГП – Аб’яднаная грамадзянская партыя

АВК – акруговая выбарчая камісія

БАЖ – Грамадская арганізацыя «Беларуская асацыяцыя журналістаў»

БВ – базавая велічыня (21 руб)

Беларускі саюз жанчын – Грамадскае аб’яднанне «Беларускі саюз жанчын»

Белая Русь – Рэспубліканскае грамадскае аб’яднанне «Белая Русь»

БДПЧ АБСЕ – Бюро па дэмакратычных інстытутах і правах чалавека
Арганізацыі па бяспецы і супрацоўніцтву ў Еўропе

БНФ – Партыя БНФ

БПЛ «Справядлівы свет» – Беларуская партыя левых «Справядлівы свет»

БРСМ – Грамадскае аб’яднанне «Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі»

БСДП (Г) – Беларуская сацыял-дэмакратычная партыя (Грамада)

БССП – Беларуская сацыяльна-спартыўная партыя

БХК – Рэспубліканскае праваабарончае грамадскае аб’яднанне «Беларускі Хельсінкскі камітэт»

БХД – Беларуская хрысціянская дэмакратыя

ВА – выбарчая акруга

Венецыянская камісія – Еўрапейская камісія за дэмакратыю праз права

ВК – Выбарчы кодэкс Рэспублікі Беларус

ГА – грамадская арганізацыя

Каляндарны план – Каляндарны план арганізацыйных мерапрыемстваў па падрыхтоўцы і правядзенні выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў
Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь шостага склікання

КаАП – Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб адміністрацыйных правапарушэннях

КПБ – Камуністычная партыя Беларусі

КХП – Кансэрватыўна-Хрысціянская Партыя - БНФ

ЛДПБ – Ліберальна-дэмакратычная партыя Рэспублікі Беларусь

ППНС – Палата прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь

РППС – Рэспубліканская партыя працы і справядлівасці

Рух «За Свабоду» – Праваабаронча-асветніцкае грамадскае аб’яднанне Рух
«За Свабоду»

СНД – Саюз незалежных дзяржаў

ТВК – тэрытарыяльная выбарчая камісія

УВК – участковая выбарчая камісія

ФПБ – Федэрацыя прафсаюзаў Беларусі

Цэнтральная камісія / ЦВК – Цэнтральная камісія Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзенні рэспубліканскіх рэферэндумаў